

Asia: VN/14933/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä kausityöntekijöinä työskentelyä varten annetun lain 1 ja 24 § :n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

LAUSUNTO

EHDOTUS LUONNOKSESTA HALLITUKSEN ESITYKSEKSI KOLMANSIEN MAIDEN KANSALAISTEN MAAHANTULON JA OLESKELUN EDELLYTYKSISTÄ KAUSITYÖNTEKIJÖINÄ TYÖSKENTELYÄ VARTEN ANNETUN LAIN 1 JA 24 §:N MUUTTAMISESTA

Arktiset Aromit ry kiittää mahdollisuudesta lausua yllä mainitusta ehdotuksesta ja lausuu seuraavaa;

1. Taustaa

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä kausityöntekijöinä työskentelyä varten annetun lain ("Kausityölaki") 1 ja 24 §:iä, sen mahdollistamiseksi, että luonnontuotteiden keruu voidaan lisätä lain soveltamisalaan muuttamalla valtioneuvoston asetusta maatalouden ja matkailun alaan kuuluvista kausiluonteista toimintaa sisältävistä toimialoista ("Kausityöasetus"). Esityksessä ehdotetaan, että laki tulisi voimaan 1.4.2025.

Luonnontuotteiden kerääjät eivät tällä hetkellä kuulu kausityölain soveltamisalan piiriin. Heihin on sovellettu 14.6.2021 voimaan tul- lutta lakia luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellisesta asemasta ("Marjalaki") (487/2021) siltä osin kuin kerääminen ei ole tapahtunut työsuhteessa.

Vuoteen 2023 asti luonnonmarjoja keräävien viisumivelvollisten eli korkeintaan 90 päivää kestäväan lyhytkestoiseen maahantuloon on sovellettu viisumisäännöstöä. Luonnonmarjapaimintaan on myönnetty tavallisesti kertaviisumi, joka on tarkoitettu Suomessa luonnonmarjojen keräämistä varten.

Keväällä 2024 ulkoministeriö eväsi kuitenkin aiemmin viisumilla maahan tulleiden poimijoiden mahdollisuuden maahan pääsyyn turistiviisumilla satokaudeksi 2024. Poimijat on satokaudella 2024 tullut palkata työsuhteeseen ja poimijat ovat tulleet työntekijän asemassa Suomeen, työntekijän oleskeluluvalla. Edellytyksenä on ollut lisäksi, että työntekijä on itse hakenut työntekijän oleskelulupaa. Työnantaja ei voi hakea oleskelulupaa työntekijän puolesta, mikä on yksittäisissä tapauksissa aiheuttanut sen, ettei työntekijä ole ollut kykenevä tietoteknisistä- ja muista syistä hakemaan lupaa. Epäselväksi tilanteen tekee se, että satokaudella 2024 poimijoita on kuitenkin tullut myös mm. Thaimaasta turistiviisumilla maahan.

Lakiehdotuksen lausuntoajan päättyessä ei ole vielä riittävästi kokemusta siitä, kuinka työsuhdemalli on ylipäänsä toiminut luonnonmarjan poiminnassa satokaudella 2024.

2. Lausunto

Arktiset Aromit ry pitää erittäin tärkeänä sitä, että luonnontuotteiden kerääjien asemaan kiinnitetään erityistä huomiota ja lainsäädännöllisesti heidän oikeudellinen asemansa turvataan, ja riittävä valvonta ja seuranta saadaan järjestettyä. Vaikutukset luonnontuotteiden kerääjille ja marja-alan toimijoille tulee kuitenkin arvioida seikkaperäisesti

Arktiset Aromit ry esittää kunnioittavasti, että:

- 1) ensisijaisesti Työ- ja elinkeinoministeriö arvioisi vielä mahdollisuudet kehittää vuonna 2021 voimaan tullutta, luonnontuotteiden keräämisen erityisolosuhteet huomioivaa Marjalakia, ja
- 2) toissijaisesti, mikäli Marjalain kehittämiseksi ei katsottaisi olevan perusteita, Työ- ja elinkeinoministeriö tekisi laajemman vaikuttavuusarvioinnin siitä, mitä Kausityölain ja -asetuksen muutokset ja niiden soveltaminen luonnontuotteiden keruun osalta tarkoittaisi ja mitä muita lainsäädännöllisiä toimenpiteitä se edellyttäisi.

Satokaudelle 2025 edellä mainituin tavoin hallituksen esityksessä on suunniteltu luonnonmarjapaiminnan muuttuvan kausityöksi, jolloin kausityöasetuksen luetteloon toimialoista otettaisiin lakiehdotuksen mennessä läpi ote luonnontuotteiden keruusta. Tällöin poimijalla tulee olla kotimaansa edustuston myöntämä kausityöviisumi ja voimassa oleva työsuhde Suomessa toimivaan luonnonmarja-alan toimijaan. Ilman näitä edellytyksiä kausityöviisumia ei voida myöntää.

Kausityöviisumi on joka tapauksessa parempi malli kuin satokaudella 2024 käytössä ollut työntekijän oleskelulupa, joka on ollut paitsi byrokraattinen myös kausityöviisumia kalliimpi ratkaisu. Uuden

kausityöviisumi-mallin käyttöönotto ilman laajempaa vaikuttavuusarviointia ei kuitenkaan ole lausunnon antajan mielestä perusteltua. Lisäksi tulisi arvioida, voitaisiinko kaikki keruutyö yhdistää samaan kausityölupaan, olipa kyseessä sitten keruuta viljelmiltä, luonnonmarjoja, sieniä tai yrttejä. Tämä antaisi tavoiteltua joustoa satovaihteluiden osalta.

3. Ehdotuksen vaikutukset

3.1. Luonnontuotteiden kerääjät ja työsuhde

Luonnontuotteiden keruun tuleminen kausityölain alaiseksi tarkoittaa, että yrityksen ja luonnontuotteiden kerääjän on sovittava työsopimuslain mukaisesta työsuhteesta, jotta oleskeluoikeus kausityön pe-rusteella voidaan myöntää. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että luonnontuotteiden kerääjään sovelletaan työoikeudellista normistoa, kuten työsopimuslakia, työaikalakia ja työturvallisuuslakia. Muutos ei kuitenkaan huomioi Suomessa erilaisia marjamarkkinoita, joissa työsuhteessa tapahtuva keruu asettaa yritykset eriarvoiseen asemaan. Samalla marjayritysten kulut kasvavat, jonka voidaan etenkin pienempien toimijoiden kohdalla nähdä lisäävän eriarvoisuutta.

Ehdotettua esitystä voi pitää epäselvänä myös siksi, että esitetyn lakiehdotuksen myötä voi jatkossa tulla tilanteita, joissa yrityksellä voi samanaikaisesti olla työsuhteisia ja Marjalain mukaisia luonnontuotteiden kerääjiä. Sanottu tilanne tuskin olisi yksiselitteinen myöskään valvonnan kannalta; ongelmalliseksi tulee työsuhteisen ja marjalain alaisen luonnonmarjojen poiminnan erottaminen toisistaan.

Suomen lainsäädäntö ei sisällä säännöksiä siitä, että jokin oikeussuhde määritellään työsuhteeksi tai ei-tösuhteeksi suoraan, vaan arvio tehdään pitkälti tarkastelemalla täyttääkö se työsuhteen tunnusmerkit työsopimuslain (51/2001) 1 §:n mukaisesti. Käytännössä säännöksiä ei ole myöskään siitä, että jokin tietty toiminta tulisi järjestää työsuhteen muotoon tai olisiko se sallittua ilman, että toimintaa tehtäisiin työsuhteen muodossa. Taustalla vallitsee ajatus sopimusvapaudesta, jonka mukaan lähtökohtaisesti osapuolet voivat itse valita sen, millaiseen oikeudelliseen muotoon he sopivat keskinäisen oikeussuhteensa. Luonnontuotteiden keruun saattaminen kokonaan työsuhteiseksi edellyttäisi siitä erikseen lailla säätämistä, joka on lausunnon antajan käsityksen mukaan varsin poikkeuksellista.

Ehdotuksen perusteella vaikuttaa siltä, että työsuhdetta pidettäisiin mahdollisen ihmisten työperäisen hyväksikäytön estäjänä ilman, että ehdotuksen kaikkia vaikutuksia on vielä selvitetty. Työtä tulisi voida toteuttaa myös muunlaisissa juridisissa konteksteissa. On myös erittäin tärkeää huomata, että suomalaiset(kin) työmarkkinat ovat viime vuosien aikana kehittyneet siihen suuntaan, että työsuhteisen työn tekemisen ohella töitä tehdään muunlaisissakin oikeussuhteissa. Tämä suuntaus myös vahvistuu koko ajan. Yritysvastuu ja sosiaalinen vastuu lähtee siitä, että vastuullinen yritys täyttää tietyt ihmisten kohteluun liittyvät edellytykset täysin riippumatta siitä tehdäänkö sille työtä työsuhteisesti vai muunlaisessa suhteessa. Perustana on ihmisoikeusvastuu ja vastuu kunnioittaa ihmisoikeuksia, jotka määrittelevät mm. asianmukaisia työ- ja majoitusolosuhteista, työturvallisuutta, elämiseen riittävää palkkaa/korvausta jne. Jos ja kun näitä noudatetaan ja toimintaa valvotaan/seurataan, ei työn teettäjän ja tekijän suhdetta tarvitse määritellä työsuhteen kautta. Näin ollen jo valvontaa tehostamalla ja valvontaoikeuksia parantamalla, voitaisiin kehittää olemassa olevaa Marjalakia.

Tämänhetkinen sekava tilanne on lisännyt harmaata taloutta etenkin tuoremarjamarkkinoilla, millä on vaikutusta myös ns. teollisuusmarjan saantiin. Sosiaalisen median alustoilla toimii yrittäjämaisesti

välittäjiä, jotka eivät maksa välittämistään marjoista veroa. Tätä toimintaa on mahdotonta kattavasti valvoa, sillä myyntiä tapahtuu lukemattomissa ryhmissä ympäri maamme ja osa ryhmistä on myös suljettuja. Tämänhetkinen tilanne, jossa marjanpoimijoita on voinut tulla maahan useammalla eri tavalla väliaikaisen ratkaisun vuoksi, on erittäin epäselvä. Epäselvä tilanne marja-alalla lisää marja-alan yritysten ja toimijoiden epävarmuutta ja eriarvoisuutta.

3.2. Työsuhdevaatimuksen haittavaikutukset

Vaatus toimimisesta työsuhhteessa lisää marjayritysten, poimijoiden ja myös valvonnan kustannuksia verrattuna Marjalain mukaan toimimiseen. Tuottavan työn mahdollistaminen tulisikin nähdä ensisijaisena sen sijaan, että kaikille toimialan toimijoille lisätään byrokraattisia ja hallinnollisia tehtäviä kustannusvastuineen.

Suomeen on muun ohella Thaimaasta tullut vuosikausien ajan luonnonmarjojen poimijoita, joista osa omaa huomattavan kokemuksen Suomessa työskentelystä. Tällaisten poimijoiden kohdalla voidaan olettaa, että heidän vuosittainen satokauden ansiotasonsa on korkeampi kuin niillä poimijoilla, jotka tulevat maahan ensimmäistä kertaa. Kausityölainsäädännön piiriin siirtymisen on hallituksen esitysluonnoksessakin pelätty pudottavan tällaisten työntekijöiden ansiotasoa. Kausityölain soveltaminen ei mahdollista samanlaista erottuvuutta poimijoiden kohdalla kuin aiemmin turistiviisumiperusteinen maahantulo. Mikäli tällaisille kokeneemmille poimijoille käy ilmi, että heidän tulotasonsa putoaa lakimuutoksen myötä, vähentää tämä myös houkuttelevuutta Suomeen hakeutumiselle.

Näemme ongelmana, ettei poimijoita itsessään ole kuultu ehdotetuista muutoksista. Olennainen osa ja koko ehdotuksen perusta on poimijoiden turvallisuuden ja riskin hyväksikäytettäväksi joutumisesta minimoiminen. Aina edelliseen satokauteen asti turistiviisumilla maahantulo on ollut ainoa keino, jolla Suomeen on päässyt keräämään luonnonmarjoja.

On selvää, että sekä kustannukset että hallinnolliset velvoitteet lisääntyisivät merkittäväällä tavalla sekä luonnontuotteiden kerääjillä että myös luonnontuotealan toimijoilla. Muutos on merkittävä ja vaikuttaa olennaisella tavalla luonnontuotealan toimintaedellytyksiin. Muutoksella on vaikutuksensa myös laajemmin luonnontuotealan liitännäiseen teollisuuteen, hotelli- ja ravintola-alaan sekä vähittäiskaupan asiakkaiden toimintaedellytyksiin.

Vaihtoehtoisesti olisi siten suotavaa miettiä, onko Marjalakia ja sen sääntelyä mahdollista kehittää niin, että marja-alan valvontaa ja poimijoiden työskentely- sekä majoitusolosuhteita koskevia epäkohtia voitaisiin parantaa ilman, että koko luonnonmarja-alan sääntelyä siirrettäisiin kokonaisuudessaan kausityölain soveltamisalaan. Mikäli lakimuutos saatettaisiin voimaan, olisi sen oltava niin yksiselitteinen, että se palvelisi sekä luonnonmarjojen poimijoiden oikeuksia ja ansaintamahdollisuuksia, että yritysten toimivuutta ja heidän intressejään.

Lupamenettelyä tulee joka tapauksessa selkiyttää. Luonnonmarjan kerääjien oikeusturvan kannalta olisi suotavaa, että jatkossa mahdollisten kielteisen kausityöviisumipäätösten tekeminen edellyttäisi yksityiskohtaisten perusteluiden laatimista päätöksen yhteyteen. Tätä veloitetta ei ole ollut normaalissa viisumimenettelyssä, mikä on aiheuttanut epäselvän viranomaisohjeistuksen ja perustelemattomien päätösten johdosta valituksia hallintotuomioistuimeen.

Nyt ehdotetussa lakimuutoksessa kausityöhön oikeuttavia mahdollisia erilaisia lupia olisi jo lähtökohtaisesti kolmea erilaista, joista jokainen mahdollistaisi erilaisen tavan työskennellä

Suomessa. Hallinnollisen taakan lisääntyminen näkyy suoraan myös yritysten kulujen kasvussa. Lisäksi on selvää, että ehdotuksella on myös julkistaloudellisia vaikutuksia, joskaan niitä ei ole nyt tarkasteltu. Myös julkistaloudelliset vaikutukset tulisi kuitenkin ottaa huomioon arvioinnissa.

3.3. Marjalain kerääjää suojaavat säännökset eivät enää soveltuisi

Vuonna 2021 voimaan tullut Marjalaki sisältää useita, luonnontuotteiden kerääjän kannalta olennaisia suojasäännöksiä.

Kerääjällä on muun ohella;

- 1) myydä keräämänsä luonnontuotteet valitsemalleen taholle;
- 2) siirtyä luonnontuotekeruualan toimijan järjestämästä majoituksesta ja ruokahuollosta valitsemaansa muuhun majoitukseen ja ruokahuoltoon, jos maahantulon tarkoitus ei muutu;
- 3) päättää itse maahantulon ja maasta poistumisen ajankohdasta;
- 4) päättää itse keräämisen aikatauluttamisesta.

Marjalain 6 § ja 7 § sisältävät niin ikään kutsuvaa yritystä koskevia velvoitteita, jotka on säädetty nimenomaisesti luonnontuotteiden kerääjän suojaksi, ja huomioiden luonnontuotealan erityispiirteet mm. majoituksen, ruokahuollon, ajoneuvokaluston ja keruuvälineiden järjestämiseksi. Luonnontuotteiden kerääjät tulevat Suomeen luottaen, että em. käytännön järjestelyt on hoidettu. Samoin he useimmiten tarvitsevat rahoituksen matkakustannustensa kattamiseen. Nämä luonnontuotealaa koskettavat erityispiirteet uhkaavat nyt jäädä lainsäädännöllisesti huomioitta.

3.4 Valvonta ja seuranta

Pohjois-Pohjanmaan työ- ja elinkeinotoimisto seuraa Marjalain 5 ja 7 §:n mukaisten luonnontuotekeruualan toimijaa koskevien edellytysten täyttymistä. Pohjois-Pohjanmaan TE-toimisto hoitaa myös Suomessa ulkomaalaisten luonnonmarjan ja muiden luonnonvaraisten tuotteiden kerääjien valtakunnallista erikoistumistehtävää. TE-toimisto antaa ulkomaalaisille kerääjille ja luonnontuotekeruualan toimijoille yhdessä työsuojeluviranomaisten kanssa neuvontaa lain 4—7 §:n soveltamisesta, ulkomaalaisten luonnontuotekeruualan viranomaisvastuista ja ohjaa asioimaan asiassa toimivaltaisen viranomaisen luo.

Pohjois-Pohjanmaan TE-toimisto antaa päätöksen luonnontuotekeruualan toimijan luotettavuudesta ja tätä mekanismia on mahdollisuus kehittää edelleen.

Työsuojeluviranomainen valvoo Marjalain noudattamista, jos valvonta ei kuulu muun toimivaltaisen viranomaisen vastuulle. Työsuojeluviranomaiset muun muassa valvovat kerääjän oikeuksien

toteutumista, toimijan velvollisuuksien noudattamista ja tekevät tarkastuskäyntejä kerääjien tukikohtiin. Työsuojeluviranomaisella on käytettävissään myös Marjalain 9 §:ssä ja 10 §:ssä säädetyt oikeudet reagoida mahdollisiin rikkomuksiin.

4. Lopuksi

Lausunnon antaja pyytää Työ- ja Elinkeinoministeriötä arvioimaan, voitaisiinko Marjalakia kehittämällä päästä kilpailukykyisempään, luonnontuotealan toimijoiden toimintaedellytykset turvaavaan ratkaisuun, poimijoiden etuja ja oikeudellista asemaa unohtamatta.

Marjalaki on ollut voimassa vasta vuodesta 2021, ja ala on tuonut esiin sen kehittämistarpeita ja -mahdollisuuksia, kuten viranomaisvalvonnan kehittäminen ja viranomaisten valtuuksien lisääminen.

Partanen Birgitta
Arktiset Aromit ry